

ВІДГУК

**офіційного опонента – доктора юридичних наук, професора
Дрозда Олексія Юрійовича
на дисертацію Барікової Анни Анатоліївни «Дискреція в реалізації норм
фінансового права», подану на здобуття наукового ступеня доктора
юридичних наук за спеціальністю 12.00.07 «Адміністративне
право і процес; фінансове право; інформаційне право»**

Актуальність теми. Проблема, на вирішення якої націлене дисертаційне дослідження Барікової А. А., є дуже актуальною та значущою у сучасних умовах. У процесі реформування національне законодавство, з урахуванням європейських стандартів здійснення дискреції в реалізації норм фінансового права, постійно поповнюється низкою новітніх для вітчизняної доктрини понять. Як широко вживана в діяльності європейських органів публічної адміністрації, вказана процедура «набирає обертів» у практиці більшості публічних службовців України. Практика розгляду судами справ про притягнення до фінансової відповідальності свідчить про постійну увагу контрольних і правоохоронних органів до цього питання.

Без належного наукового обґрунтування було створено цілу низку досить суперечливих правових норм з огляду на внутрішню неузгодженість законодавства. У доктрині немає комплексного розкриття проблематики глобального виміру дискреції в реалізації норм фінансового права. Додаткових наукових пошуків потребує формулювання чітких меж здійснення дискреції в реалізації норм фінансового права в процедурно-процесуальному вимірі, установлення перспектив розвитку інституту дискреції у фінансовій деліктології, а також формування інтеграційного правопорядку щодо такої дискреції, зважаючи на захист інтересів інвесторів та інших зацікавлених сторін у контексті гарантування національної безпеки в умовах військової агресії з боку Російської Федерації. Має бути розроблений механізм здійснення дискреції в реалізації норм фінансового права за умови практичного впровадження концепції логічної формалізації цього правового інституту згідно з теорією алгоритмів.

Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій. Наукові положення, висновки і рекомендації, сформульовані в дисертації, зроблені на основі досліджень наукових праць представників фінансово-правової та адміністративно-правової та науки, теорії держави та права, вивчення та порівняння положень національного та міжнародного законодавства, опрацювання значного обсягу емпіричних матеріалів. Однією з переваг дослідження є використання та аналіз значної кількості нормативно-правових актів, загальнотеоретичних наукових праць, а також судової практики розгляду справ про фінансові правопорушення.

Представлене дисертаційне дослідження характеризується використанням виваженого методологічного апарату. Його методологічною основою стали сучасні загальні та спеціальні методи наукового пізнання. Так, під час проведеного дослідження здобувач використала діалектичний метод, методи абстрагування, аналізу і синтезу, методи класифікації та групування, системно-структурний та функціональний, соціологічний та статистичний, а також формально-юридичний, герменевтичний методи для якомога детальнішого аналізу здійснення дискреції в реалізації норм фінансового права, а також для пошуку шляхів вдосконалення теоретичних поглядів та практики застосування законодавства в цій сфері.

Дослідження проведено відповідно до вимог законів України «Про пріоритетні напрями розвитку науки і техніки» і «Про пріоритетні напрями інноваційної діяльності в Україні», тема узгоджується зі Стратегічною рамкою європейського освітнього простору (Стратегією європейського співробітництва в галузі освіти і навчання у 2021–2030 роки); Цілями сталого розвитку України на період до 2030 року, затвердженими указом Президента України від 30 вересня 2019 року № 722/2019; Антикорупційною стратегією на 2021–2025 роки; Переліком пріоритетних тематичних напрямів наукових досліджень і науково-технічних розробок на період до 2023 року, затвердженим постановою Кабінету Міністрів України від 07 вересня 2011 року № 942 (зі змінами та доповненнями); Пріоритетними напрямами

фундаментальних та прикладних наукових досліджень у галузі права, закріпленими в Стратегії розвитку Національної академії правових наук України на 2021–2025 роки, затвердженій постановою загальних зборів Національної академії правових наук України від 26 березня 2021 року № 12-21; Тематикою наукових досліджень і науково-технічних (експериментальних) розробок на 2020–2024 роки, затвердженою наказом Міністерства внутрішніх справ України від 11 червня 2020 року № 454; Основними напрямками наукових досліджень Національної академії внутрішніх справ на 2021–2024 роки.

Достовірність і наукова новизна одержаних результатів, наукових положень, висновків та рекомендацій. Дисертація Барікової А. А. є одним із перших у вітчизняній доктрині комплексним дослідженням, у якому з урахуванням провідного міжнародного й національного досвіду запропоновано систему знань щодо механізму здійснення дискреції в реалізації норм фінансового права. Про комплексність дослідження вказаної проблематики свідчить проведений дисертантом аналіз процедурних і процесуальних особливостей застосування такої дискреції, що є доказом властивих дисертанту здібностей до самостійних наукових пошуків, плідного аналізу складних теоретико-правових процесів і явищ, вміння раціонально відбирати, кваліфіковано узагальнювати та аналізувати різноаспектні джерела, формулювати на цій підставі практичні висновки та рекомендації, вирішувати наукові проблеми. Теоретичні результати й наукові положення, які містяться в дисертації, характеризуються єдністю змісту і свідчать про вагомий особистий внесок здобувача в юридичну науку.

До найвагоміших результатів дослідження можна, зокрема, віднести положення, самостійно сформульовані автором, щодо концепції логічної формалізації інтеграційного виміру дискреції в реалізації норм фінансового права щодо типового порядку додержання меж розсуду (підстав, критеріїв та черговості реалізації; аналізу фактичних обставин, їх порівняння з нормативними вимогами; тлумачення та формулювання висновків;

факультативного застосування схожих підходів у практиці правозастосування; імплементації прийнятого рішення), що, зокрема зумовлює необхідність розробити та імплементувати «Дорожню карту гармонізації законодавства України до податкового законодавства Європейського Союзу» (с. 32–33). Наголошено на доцільності юридико-інтерпретаційного підходу на новітньому етапі наукових досліджень проблем становлення та розвитку інституту дискреції в реалізації норм фінансового права, у межах якого таку дискрецію потрібно розглядати через сутність тексту як символу шляхом його розбирання за допомогою класифікації аргументів, методології та підходів (с. 37).

Слушними є пропозиції щодо класифікації аргументів, методик і підходів до застосування адміністративно-процесуальних дискреційних юридичних категорій в реалізації норм фінансового права як нетипових регуляторів поведінки правозастосувачів (с. 370): 1) на фундаментальному метарівні – як внутрішні аргументи, або аргументи нульового порядку; 2) на похідному дефінітивному рівні щодо визначення понять – як функціональні; структурні; відносні. Підтримую висновок автора дослідження про чинники, якими зумовлений процесуальний розсуд щодо підтримання стабільності або запровадження змін (с. 369–370): практика правозастосування з приводу спорів визначеної категорії, зокрема суду касаційної інстанції; кількість справ з подібними позовними вимогами, а також ознаки, які роблять касаційну скаргу відмінною від інших; значенням справи для сторін, категорія та складність адміністративної справи; характер спірних правовідносин, предмет і категорія спору; коло учасників спірних правовідносин, суб'єктний склад учасників справи; предмети позову та доказування, обраний позивачем спосіб захисту.

Логічно обгрунтованими необхідно визнати пропозиції дисертанта про правові судові доктрини (с. 35): а) матеріально-правової спрямованості щодо: митної справи (визначення коду товару за УКТ ЗЕД; визначення митної вартості товару); порядку оподаткування доходу (розстрочення / відстрочення

податкового боргу платника податків та розстрочення / відстрочення виконання судового рішення; визначення податкової пільги у разі звільнення від оподаткування будівлі промисловості); адміністрування окремих податків, зборів, платежів (єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування, податків на доходи фізичних осіб, на прибуток підприємств, на додану вартість, нерухоме майно, акцизного податку, місцевих податків і зборів); фінансового контролю та діяльності суб'єктів владних повноважень (податкового контролю; валютного регулювання і валютного контролю); фінансової відповідальності; б) процесуально-правової спрямованості щодо реалізації права на звернення до суду – стягнення пені на суму несвоєчасно відшкодованого податку на додану вартість; оскарження рішень контрольних органів, які не стосуються нарахування грошових зобов'язань платника податків, за умови попереднього використання досудового порядку вирішення спору; порядку звернення податкового органу до адміністративного суду; строку звернення до суду з позовом про визнання протиправними та скасування податкових повідомлень-рішень після проведення процедури адміністративного оскарження; права на касаційне оскарження рішення суду апеляційної інстанції у справі за зверненням податкових органів у касаційному порядку.

Цікавою, на мою думку, є запропонована модель транскордонної публічної адміністрації, емпіричний вимір діяльності якої щодо здійснення дискреції в реалізації норм фінансового права має ґрунтуватися на необхідності створення умов для імплементації європейської податкової політики на спільних ринках та інтеграції інформаційних систем і технологій в межах взаємодії контрольних органів з платниками шляхом створення можливостей для структурування процесу співпраці в техніко-соціальному вимірі, а також розроблення алгоритмів вирішення наявних актуальних питань (с. 34).

Вагомим внеском в науку та практику фінансового та адміністративного права можна визнати оновлений підхід до ієрархії джерел в контексті нормативно-правового забезпечення дискреції в реалізації норм фінансового права (с. 366–367):

1) наднаціональні – міжнародні конвенції та угоди, зокрема фундаментальної, євроінтеграційної, податкової та митної спрямованості; рішення Європейського суду з прав людини щодо валютного регулювання, оподаткування (охоплюючи визначення сутності податкових правовідносин, рентні платежі, податок на доходи, земельний податок, податок на спадок, податок на додану вартість);

2) національні – Конституція України; рішення Конституційного Суду України; закони України як «ядро» нормативно-правового виміру; підзаконні акти (акти Верховної Ради України; акти Президента України; акти Кабінету Міністрів України, включаючи постанови про оподаткування, а також постанови про митну справу щодо митних формальностей, митного контролю, митних платежів, урахування реалій воєнного стану; акти центральних органів виконавчої влади, які охоплюють, зокрема накази про оподаткування щодо стратегічного планування, «права юристів» в контексті методичної допомоги та податкових консультацій, податкових обов'язків, податкового обліку, моніторингу і податкової звітності, державного та місцевих бюджетів, урахування реалій воєнного стану, міжнародного оподаткування, а також накази про митну справу щодо імплементації міжнародного, наднаціонального права, митних формальностей, переміщення товарів, митного контролю; акти органів виконавчої влади Автономної Республіки Крим бюджетної спрямованості; акти органів місцевого самоврядування про встановлення місцевих податків і зборів; акти суб'єктів делегованих повноважень, включаючи центральний рівень виконавчої влади, локальний рівень прийняття рішень, філії або структурні підрозділи платника).

Обґрунтованим є висновок дисертанта про спеціальні ознаки правових режимів здійснення дискреції в реалізації норм фінансового права (с. 368): галузева спрямованість; пільгова, обмежувальна або пільгово-обмежувальна направленість у конкретній сфері або ситуації, зокрема як виняток із загальної системи правового регулювання; характеризуються об'єктом і

предметом; територіальність; визначений час реалізації; комплексне регулювання організації та здійснення діяльності; специфічні юридичні засоби регулювання; суб'єктні характеристики; функціонування в матеріальному та процесуальному вимірах.

На практичну реалізацію положень законодавства про здійснення дискреції в реалізації норм фінансового права спрямовані пропозиції Барікової А. А. щодо імплементації приписів «фінансових директив» Європейського Союзу в контексті (с. 367–368): порядку оподаткування доходів (проти дія ухиленню від оподаткування; прямого оподаткування, а також непрямих податків, включаючи акцизний, з приросту капіталу, звільнення від оподаткування щодо постійного ввезення з держави-члена особистого майна фізичних осіб, а також транспортних засобів до однієї держави-члена з іншої); модернізації правового статусу платників, зокрема щодо споживачів фінансових послуг; банківського сектору і платіжних інструментів; функціонування фінансових ринків; податкової звітності; контрольно-наглядової діяльності.

Практичне значення одержаних результатів. Сформульовані в дисертації висновки і пропозиції впроваджено та можна використовувати в: правотворчості (довідка Комітету Верховної Ради України з питань фінансів, податкової та митної політики від 03 грудня 2021 року № 04-32/13-2021/376965); правозастосуванні (довідки Головного управління Державної податкової служби у Київській області від 06 лютого 2023 року № 3409/6/10-36-05-03, Державної митної служби України від 09 лютого 2023 року № 08-3/16/10/870); практичній діяльності правоохоронних органів (акт Бюро економічної безпеки України від 16 жовтня 2023 року); науково-дослідній діяльності (акт Національної академії внутрішніх справ від 01 грудня 2023 року); освітньому процесі (акт Національної академії внутрішніх справ від 01 грудня 2023 року).

Повнота викладу основних результатів дисертації в опублікованих працях. Основні результати дисертації відображено в достатній кількості наукових публікацій, з яких монографія «Дискреція в правозастосуванні у

фінансовому праві», що вийшла друком 2023 року; 28 наукових статей (із яких 27 статей опубліковано в наукових виданнях, проіндексованих у міжнародних наукометричних базах), зокрема 19 статей, опублікованих у національних фахових виданнях із юридичних дисциплін, 9 статей – в іноземних виданнях (включаючи 2 статті у виданнях, проіндексованих у Scopus, та 3 статті – у Web of Science Core Collection), а також 11 тез доповідей на науково-практичних конференціях і 5 праць, які додатково відображають наукові результати дисертації.

Реферат дисертації відповідає її змісту та повністю відображає основні положення і результати дослідження. Дисертацію та автореферат оформлено відповідно до вимог, встановлених МОН України.

Дискусійні положення та зауваження до дисертації. Визнаючи загалом високий науково-теоретичний та практичний рівень роботи, її важливе значення в розв'язанні наукової проблеми, необхідно вказати, що це не виключає можливості критичного підходу до окремих позицій здобувача, що дозволяє висловити деякі міркування та зауваження:

1. У дисертаційному дослідженні, розкриваючи поняття, складові елементи механізму здійснення дискреції в реалізації норм фінансового права, автор неодноразово використовує термін «контрольний орган», але в тексті дисертації не пояснено, чому було обрано саме таке формулювання.

2. У підрозділі 1.2 автор досліджує класифікації дискреції в правозастосуванні, пропонує власні підходи та критерії до цієї проблеми. Сумнівним, на мою думку, є виділення такого критерію як «за етапами адміністративної процедури» (с. 66).

3. У підрозділі 2.2 автор розкрила поняття та види колізій в нормативних приписах щодо дискреції в реалізації норм фінансового права і дійшла висновку про такі класифікаційні критерії, як «за родовою ознакою», «відповідно до юридичної сили та природи актів» «по вертикалі» і «по горизонталі», «за компетенцією правозастосувачів», «згідно з причинами» (с. 134–135). У цьому контексті необхідно констатувати, що найменш

висвітленим є критерій «за компетенцією правозастосувачів».

4. Автор у роботі пропонує «напрями розвитку практики Верховного Суду» щодо дискреції (с. 161), але не роз'яснює, яким чином наведене має відбуватися на законодавчому та підзаконному рівнях.

5. Під час висвітлення порядку та проблемних питань провадження у справах в контексті перспективного правового прецеденту в межах правової судової доктрини як джерела права (с. 218), доцільно було приділити увагу вирішенню проблеми судового активізму.

Зазначені зауваження насамперед характеризують складність досліджуваної проблеми і не впливають на загальну позитивну оцінку дисертаційного дослідження Барікової А. А. Деякі з них мають дискусійний та рекомендаційний характер, а з приводу окремих зауважень потрібні додаткові пояснення дисертанта.

На підставі викладеного можна резюмувати, що дисертація «Дискреція в реалізації норм фінансового права» є завершеною самостійною працею, в якій отримано ряд нових науково обґрунтованих теоретичних результатів, що в сукупності вирішують важливу наукову проблему здійснення дискреції в реалізації норм фінансового права. Дисертаційне дослідження відповідає вимогам постанови Кабінету Міністрів України «Порядку присудження та позбавлення наукового ступеня доктора наук» від 17 листопада 2021 року № 1197, а її автор – Барікова Анна Анатоліївна заслуговує на присудження наукового ступеня доктора юридичних наук зі спеціальності 12.00.07 «Адміністративне право і процес; фінансове право; інформаційне право».

Офіційний опонент:
керівник Департаменту
організаційного забезпечення діяльності
Бюро економічної безпеки України,
доктор юридичних наук, професор
заслужений діяч науки і техніки України

Олексій ДРОЗД